

ORGANIKUS ÉPÍTÉSZETI KIÁLLÍTÁS AMSZTERDAMBAN

Amszterdamban, a nevezetes Berlage-építette tőzsdepalotában április 5-én nyílt az Organikus építészet című kiállítás, amelyet népszerűsége miatt két ízben is meghosszabbítottak, végül szeptember 14-én zárt be. A kiállítást kísérő rendezvényként került sor Az organikus építészet forrásai és jövője címet viselő konferenciára augusztus 29 és 31 között az amszterdami Iona Alapítvány szervezésében.

A konferencia témáját így fogalmazta meg program:

Az organikus építészet több forrásból merít, mint például Sullivan, Wright, Gaudí, Steiner vagy Häring munkássága. Alakulása a huszadik században nem volt folyamatos, változóan reagált a különféle korszakok és helyszínek eseményeire. Olyan mesterművek jöttek létre e folyamat során, mint a Sagrada Familia, a Goetheanum, a Vízésés-ház vagy a sidney-i Opera, de az organikus építészet soha nem vált főáramlattá. Miért nem, és mi a jelenlegi helyzet? Milyen új kihívások elé néz a számítástechnológia és az ökológiai válság korában? Hogyan köthetők össze az új szempontok az organikus építészet természetes, humánus és szellemi eredetű gyökereivel?

A konferencián Magyarországról Csernyus Lőrinc és a beszámoló írója, Gerle János vett részt, utóbbi meghívott előadóként. A résztvevők között közelebbi ismerősök is voltak: Pásztor Péter és Martin Drahovský Szlovákiából, valamint a nyolcvanas évek végén a Makonában dolgozó holland Paul van Panhuys és Piet Tuin, akik barátjukkal, néhai Dolf Braattal alakították meg hazatérve scheveningeni irodájukat. Tamás Margit a delfti egyetemen tanítja az építészhallgatóknak a kommunikáció különféle formáit. Az 1987-es magyarországi vándorkonferencia résztvevői közül csak a járnai Asmussen-iroda tagjával, Eva Borgströmmel találkoztunk, aki arról számolt be, hogy az iroda ma már egy magánlakás falai közé húzódott vissza, s hogy Erik Asmussen előtt, igen fiatalon távozott az élők sorából a vándorkonferencia lelkes szervezője, központi személyisége Ake Fant. A norvég HUS csoport irányító tervezője, Espen Tharaldsen is jelen volt a konferencián, de a nyolcvanas-kilencvenes évek meghatározó személyiségei közül sokan hiányoztak, Asmussen és Alberts

után tavaly halt meg Nikolaus Ruff, Arne Klingborg és Rex Raab öregkori gyengesége miatt nem vállalkozhatott az útra, a hallgatóság elsősorban fiatal érdeklődőkből állt, akik viszont 16 országból érkeztek. Korábbi hasonló találkozókhoz képest újdonság, hogy Romániából, Ukrajnából is voltak építészek.

A mi utazásunkat elsősorban az inspirálta, hogy 1990-ben többen jelen voltunk Amszterdamban (Csernyus Lőrinc, Salamin Ferenc, Turi Attila és Gerle János) az International Forum Man and Architecture megalapításán, ez a nemzetközi szervezet az organikus építészet képviselőit fogja össze, tevékenysége elsősorban információcserére és egy kétévenkénti konferencia megszervezésére szorítkozik (Németországban szerkesztett negyedéves értesítőjének legújabb száma Turi Attila pilisszentlászlói nyaralóját közli). A szervezet megalapításának előzményei közé tartozik az 1986-os járnai nemzetközi építésztalálkozó, amelyen olyan nagy érdeklődés mutatkozott az ott jelen sem lévő Makovecz Imre építésze iránt, hogy elindult a vándorkonferencia – a másik közvetlen előzmény – szervezése.

Az 1990-es találkozóra az akkor nemrég elkészült NMB Bank (ma már ING Bank) Ton Alberts és Max van Huut tervezte épületében került sor (munkatársaik közül a vándorkonferencián részt vett Udo Zembok üvegművész és Herbert Dreiseitl környezettervező). Ezt az épületet egy hollandiai közvéleménykutatás alapján a legnépszerűbb kortárs épületnek tekintik. (Az épület tervét és Ton Alberts beszédét az Országépítő 1991/1. száma közölte.) A találkozón a magyar organikus építészet néhány alkotását táblákon mutattuk be (Makovecz Imre munkáit az 1989-es nagyszabású rotterdami kiállításon ismerhette meg a résztvevők többsége) és a szociális értelemben még (mai napig) fennálló vasfüggöny körülményei között, lehetőségeink szerint igyekeztünk részt venni a kialakuló szervezet megformálásában, programjának kidolgozásában. Ehhez az egyik kezdeményező lökést egy nemzetközi vándorkonferencia megalapítására a vándorkonferencia kezdeményezése adta, ebből azonban akkor néhány magyar építész (Salamin Ferenc, Kravár Ágnes) járnai tanulmányain és számtalan külföldi fiatal hosszabb-

Antoni Gaudí: a Colonia Güell templomának lánccmodellje

Rudolf Steiner: az első Goetheanum gipszmodellje

rövidebb magyarországi tartózkodásán kívül nem valósult meg más, mint az 1990 óta fennálló hazai Vándoriskola (ugyan a nemzetköziség jegyében sok határon túlról éppen a Vándoriskola miatt idejött magyar építész részvételével).

A mostani találkozón, amely az együttműködés jövőbeli formáit tűzte napirendre, időszerű volt tehát felvetni a fiatal építészek továbbképzésének kérdését. A komoly együttműködési szándék egyelőre csak egy jövő évi műhelymunka körvonalainak megrajzolására volt elegendő, ennek a Magyarországon megrendezésre kerülő találkozónak a személyi, szakmai, anyagi feltételeit a közeljövőben kell pontosítani. Ugyanigy az amszterdami kiállítás magyarországi bemutatásának 2005-ben esedékes lehetőségét, addig a kiállítás anyaga Németországban, Belgiumban és esetleg Londonban kerül közönség elé (emiatt vett részt a konferencián Dennis Sharp). Úgy tűnik, az organikus építészet iránti érdeklődés hosszabb szünet után újra felélénkülően van, erre mutat, hogy a kiállítás anyagát összefoglaló tekintélyes könyvet 2000 (!) példányban adták el a kiállításlátogatóknak, vagy hogy újra nő a külföldi folyóiratok a magyar organikus építészek munkáit bemutató publikációinak száma.

A kiállítás nagyon tudatosan szakít azzal az egyoldalú szemlélettel, miszerint a kortárs organikus építészet Rudolf Steiner örökségével azonosítható. A rövid bevezető anyag is az ősi és primitív kultúrák építészetének organikus vonásait mutatja be, javarészt az építészek nélküli építészet területéről. A jelenkori organikus építészetet három fő közvetlen forrásból eredezteti, egyik az angolszász tradíciót továbbvivő amerikai Sullivan és Wright munkássága, amelyet a külső természettel történő azonosulás vágya jellemez. A másik Gaudí építésze, amely a mediterrán hagyományban gyökerezik és az emberi organizmus belső erőit jeleníti meg az alkotásban. A harmadik a közép-európai impulzus, amelynek egyik jellemzője a történeti kontextus formába öntése, de Steiner révén az antropomorf formaképzés is. A tárlat anyagában a terveken és fényképeken kívül modellek és eredeti tárgyak (elsősorban székek) teszik közvetlenül érzékelhetővé az építészek formaképzési módszereit. Különösen izgalmas Gaudí felfüggesztett lánccmodelljeinek egy reprodukciója, amely az aláhelyezett tükörben pontosan mutatja a Colonia Güell templomának elképzelt tömegkompozícióját és belső erőjátékát.

A modernizmus térhódításával párhuzamosan az építészet-történet elismert alkotóinak egy része ezekből a hagyományokból kiindulva alkotta meg épületeit, a kiállítás részletesebben foglalkozik a ronchamp-i kápolnával (Le Corbusier), a Kennedy

repülőtér fogadóépületével (Eero Saarinen), a sydney-i operaházzal (Jörn Utzon), a berlini filharmónia épületével (Hans Scharoun) és Alvar Aalto munkáival. A jelenkor törekvéseit országokra bontva mutatja be a kiállítás egy-két példát hozva az európai országok többségéből, illetve a többi kontinensről. Ezekből mutatunk be néhány kevésbé ismert példát. A kiállítás utolsó része a továbbfejlődés lehetséges útjait igyekszik feltérképezni, azokat az impulzusokat és társadalmi igényeket, amelyek mentén az organikus szemléletű építészet várhatóan haladni fog, és ezekhez keres kibontakozóban lévő kezdeményezéseket.

Az előadások egy része a kiállítás anyagához alkalmazkodva mutatta be a régi mesterek munkáit: Wrightról Brian A. Spencer professzor, Gaudiról a betegsége miatt távolmaradt Joan Bassegoda professzor helyett a barcelonai Gaudí tanszék egy fiatal munkatársa, Steiner építészetének metamorfózisairól a kiállítás rendezője, Pieter van der Ree tartott előadást. A kortárs események ismertetése a magyar törekvések bemutatásával kezdődött. Előadásomban egyrészt áttekintést adtam a nemzetközi kapcsolatok különféle fajtáiról és azok eredményeiről, mint amilyen a magyar építészek és vándoriskolások részvétele külföldi műhelymunkákban, a külföldi vándorkiállítások megrendezése; továbbá a nyugat-európai megbízások eredménytelenségének természetéről és a szomszédos országokban folytatott tervezések szociális szempontjairól. Ez utóbbiak tanulságaként hangsúlyoznom kellett a jövőben remélhetőleg amúgy is kevesebb adminisztratív nehézségbe ütköző kelet-nyugati együttműködés fontosságát, az organikus építészet számára nélkülözhetetlen szolidaritásérzés erősítését. Képek kíséretében ismertettem a magyar organikus építészet fő forrásait és jellemző megközelítésmódjait, Makovecz Imre munkái mellett a fiatalabb nemzedékek önálló törekvéseit. Befejezésül saját tapasztalataink alapján próbáltam összefoglalni a szerves építészet válságának, vagy legalábbis korábbi pozíciója gyengülésének okait, amelyek részben ország- vagy régióspecifikusak, részben azonban általánosaknak tekinthetők. Kelet-Európában mindenesetre jelentős helyzetváltozás, hogy megszűnt az organikus építészet ellenzéki politikai szerepe, a demokratikus viszonyok beköszöntével társadalmi mozgósító szerepe is gyengült. Elmúlt a szerves építészetet divatos irányzatnak tekintő kor, és a felszínes formakövetők érdeklődése elfordult a szerves építészet alkotási felől. Érzékelhetően mélyül a szakadék és a megnevezés a szerves felfogást képviselő és egyéb irányzatok hívei között. Általános probléma a kivitelezői háttér megval-

Bart Prince: Whiting-ház Sun Valley, Idaho, USA, 1989-1991

HUS: Waldorf-iskola, Stavanger, Norvégia, 1989-1999

AZ ÉPÍTÉSZETI KIÁLLÍTÁSOKRÓL

J. G. Schuster: Waldorf-iskola, Yarra Junction, Victoria, Ausztrália, 1998

tozása, az építőipar globalizálódása, általában az egyedi alkotások iránti kereslet radikális csökkenése, a megrendelői kör előnytelen átalakulása: a potenciális érdeklődők elszegényedése és a tehető megrendelők érzéketlensége. A fiatal építész-nemzedék nevelése nem segíti elő az organikus törekvések iránti nyitottságot és a műveltségbeli hiányok még a megértést sem igen teszik lehetővé.

Brian A. Spencer nagyon alapos képet festett a Wright utáni, elsősorban kaliforniai építészek organikus törekvéseiről, egy önálló előadás mutatta be Kendrick Kellogs családi házait és kisebb közösségi épületeit, Gregory Burgess saját ausztráliai munkáit ismertette. Különösen érdekes az ausztrál őslakosok szent helyének tekintett Uluru-Kata sziklahát mellett létesített fogadóépület (1995), amelynek megformálása a helyi törzsekkel közösen végzett rituális szertartások, mesemondás, hagyományos festmények készítése kíséretében történt.

A záróelőadások elméleti témákkal foglalkoztak, mint a zoomorfizmus építészetben történt megjelenésének okai (Hugh Aldersey-Williams), illetve a formaalkotás lehetséges forrásai (Thomas Rau). A szabad vitára sajnálatosan kevés idő maradt, remélhető, hogy az eszmecsere iránt megnyilatkozó nagy érdeklődés éltetni fogja tudni az erre több lehetőséget ígérő tervezett jövőbeli programokat. G. J.

Camphill Architects: Krisztusi közösség temploma, Botton, Anglia, 1994

Október 3-án nyílik a Múcsarnokban a KÖZBEN című építészeti kiállítás (az Építészeti hónap sok más építészeti eseményétől kísérvé – főkurátor Rozsnyai Dorottya: dorottya.rozsnyai@octogon.hu) a rendszerváltozás és az Unió csatlakozás közötti időszak építészetéről. A jelentős központi támogatással készülő kiállításon való részvételtől, a rendezés koncepciójával való egyet nem értés miatt, több megbeszélést követően lemondott Makovecz Imre, és a Kós Károly Egyesülés arra meghívott tagjai közül is néhányan. A kiállítás sajtóanyaga szerint hatvan éve nem volt hasonló gyűjteményes bemutató. Nem emlékszem, hogy 1943-ban milyen kiállítás volt az építészetéről, de fontosnak tartom a korábbi gyakorlat felidézését. A századfordulón, és aztán a két háború közötti időben is a Múcsarnok által rendezett tavaszi és őszi tárlatok rendszeres résztvevői voltak az építészek. Többnyire reprezentatív távlati képekkel szerepeltek, amelyek a festményekkel azonos színvonalon készültek. Ez az ábrázolásmód a stílusváltás miatt a harmincas évektől nem volt alkalmas a reprezentációra. Mindenesetre ez a gyakorlat az építészeti eseményekről való folyamatos tájékoztatás szerencsés eszköze volt. 1930-ban a Budapesten rendezett XXX. Nemzetközi Építész-kongresszus kísérő eseményeként nagyszabású építészeti kiállítás nyílt a huszadik század első harmadának legjelentősebb alkotásából, visszamenőleg értékelve a különféle művészi törekvéseket. A háború után központilag finanszírozott propagandakiállítások következtek, ez még a velencei építészeti kiállításokon való magyar szereplést is jellemezte a rendszerváltásig. A nyolcvanas évek elején a Budapest Galéria avantgard művészeti tendenciákat bemutató sorozatának póttagjaként került sor az Építészeti tendenciák 1968-1981 című tárlatra, amely ennek az időszaknak valamennyi kitérési kísérletét igyekezett kronológikus sorrendben bemutatni. E kísérletek között technológiai, funkcionális, szociális, művészi és egyéb indíttatású törekvések egyaránt szerepeltek a szalagháztól és a szövetszerkezetes építési módtól a keszthelyi városrehabilitációs pályázat politikai demonstrációszámba menő közösségi munkájáig és személyes stíluskezdeményezésekig. Ezt a joggal nem hivatalosnak tekinthető összeállítást követte egy Fiala építészek című, komolyabb támogatással, de szakmai szempontok szerint rendezett igényes kiállítás, amely elsősorban a megépült munkákra támaszkodott. A nagyszabású építészeti kiállítások – emlékezetem szerint – ezt követően nem próbáltak objektív összképet adni, hanem egy-egy csoport vagy tendencia bemutatását célozták. (A 2000. évi velencei kiállítás a saját szempontja szerint megválasztott területen, a környezetmegújítás etikai paradigmáját elsődlegesnek tekintő alkotók között nem válogatott stilisztikai alapon.) Nem valószínű, hogy teljességre és objektivitásra egyaránt törekvő, évtizedet vagy évtizedeket bemutató tárlatot lehet vagy érdemes megszervezni. Ennél szerencsésebb az események folyamatos bemutatása, hol ilyen, hol olyan tendenciák, csoportok spontán előtérbe kerülésével. A feladat nehézségét a két huszadik századi építészeti kalauz szerkesztése is érzékelteti, a kortárs építészeti guide pedig etikai problémává emeli. A valóban objektív tájékoztatást, az egyéni életműveket, esetleg egymással azonos elveket valló építészek csoportját vagy egy bizonyos témát bemutató kiállítások teszik lehetővé, ilyenekre sok jó példa volt a közelmúltban.

Gerle János